

**UNIWERSYTET WARSZAWSKI
INSTYTUT HISTORYCZNY
STUDIUM PODYPLOMOWE HISTORII**

mgr Jolanta Wąsowska

**Dzieje parafii p.w. św. Bartłomieja w Grębkowie
od jej założenia w 1425 roku
do czasów współczesnych**

**Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
prof. dr hab. Romualda Turkowskiego**

Warszawa 2004

WSTĘP

W 2005 roku rzymskokatolicka parafia Grębków będzie obchodzić rocznicę 580 lat swego istnienia. To doskonała okazja, by pokusić się o pierwszą próbę zebrania materiałów, które by ukazały dzieje parafii od czasów najdawniejszych do chwili obecnej. Warto bowiem przywołać najważniejsze dla parafii wydarzenia z dawnych lat, utrwalić nazwiska osób, które przyczyniły się do jej rozwoju, póki jeszcze upływ czasu nie zatarł wszystkiego. Grębków to moja rodzinna parafia, miejsce rozstawione w całej Polsce przez ks. Jana Kukawskiego, to niewielki punkt na mapie, który kryje z pewnością jeszcze wiele tajemnic.

W swej pracy korzystałam dzięki uprzejmości ks. proboszcza Wiesława Proniewicza z archiwum parafialnego. Wiele cennych informacji dostarczyły mi opracowania dotyczące historii diecezji poznańskiej i siedleckiej. Część zamieszczonych w pracy zdjęć pochodzi z prywatnego zbioru p. Hanny Żółkowskiej – Koper, a część została wykonana przeze mnie. Ze względu na ograniczenia czasowe nie dotarłam z pewnością do wszystkich źródeł, a zdobyte informacje selekcjonowałam według przyjętych założeń tak, by mogły być wykorzystane do układu problemowego pracy.

Dziękuję tym wszystkim, którzy pomogli mi dotrzeć do źródeł i wspierali podczas realizacji podjętego zadania: prof. Romualdowi Turkowskiemu za cenne wskazówki i życzliwość, ks. Wiesławowi Proniewiczowi, proboszczowi parafii Grębków, za umożliwienie mi korzystania z archiwum parafialnego, ks. Tomaszowi Radczukowi, p. Hannie Żółkowskiej – Koper oraz najbliższym za pomoc w komputerowej obróbce zdjęć i wykresów.

ADMINISTRACJA KOŚCIELNA W DIECEZJI POZNAŃSKIEJ

Podziały administracji państwowej na województwa, ziemie i powiaty nie pokrywały się ze znacznie od nich starszymi głównymi podziałami kościelnymi na diecezje, archidiakonaty i diakonaty. Mazowsze zostało przyłączone do diecezji poznańskiej ok. 1124r., zarządzał nim archidiakon, w latach 1245-1250 tytułarnie związany z Czerskiem, a od 1406 r. z kolegiatą św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

Archidiakonat czersko-warszawski należał do diecezji poznańskiej aż do 1793 roku. Rozpościerał się na obszarach dawnych powiatów Gostynin (część), Sochaczew, Błonie (później Warszawa), Rawa (część), Grójec, Warka, Czersk i Liw. Naturalne granice rzeczne miał dłuższymi odcinkami na północy wzdłuż biegu Wisły i pierwotnie także Bugu, na wschodzie Liwca, na południu Bilicy. Poza granice Mazowsza sięgał tylko nieco na tereny powiatów Radom i Łuków¹.

Archidiakonat warszawski diecezji poznańskiej stanowił wielką enklawę, oddaloną od jej granicy zachodniej o około 135 km, a rozciągającą się pasem różnej szerokości aż do Liwa o dalsze około 180 km. Otoczony był zewsząd terytoriami innych diecezji: gnieźnieńskiej, krakowskiej, płockiej i włocławskiej.

Archidiakon w XI-XIII w. był łącznikiem między biskupem a duchowieństwem w sprawach różnych obwieszczeń i zarządzeń, sprawował pieczę nad duchowieństwem, kościołami i wiernymi, wizytował parafię, nadzorował majątkowy zarząd diecezji, nakładał kary kościelne, ekskomuniki, egzaminował kandydatów do święceń, sądził sprawy małżeńskie i inne sporne oraz czuwał nad czystością wiary i obyczajów, nad karnością kleru i wiernych².

¹ J. Nowacki, *Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych i jej ustrój* t.2 [w] *Dzieje Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 1964, s.35

² J. Nowacki, *op. cit.*, s. 317

W ciągu XIV w. zarząd i sądownictwo diecezji skupiły się wokół kurii biskupa i jego wikariuszy generalnych i oficjałów, a zakres działalności archidiakonów ścieśnił się prawie wyłącznie do wizytacji parafii (prawdopodobnie każdego roku). Jednakże sobór trydencki zobowiązał do wizytacji diecezji samych biskupów³. Ponadto archidiakon zwoływał zjazd dziekanów swego okręgu i przewodniczył mu.

Od XIV w. do połowy XVI w. archidiakonat warszawski podzielony był na pięć dekanatów. Najstarszy znany wykaz dekanatów archidiecezji warszawskiej pochodzi z 1535 r. : Warszawa, Liw, Czersk, Sochaczew, Grójec. Biskup Goślicki stworzył pięć nowych: Błonie, Gąbin, Mszczonów, Garwolin, Warka. W protokole wizytacji parafii diecezji poznańskiej przeprowadzonej w 1603 r. na polecenie biskupa Goślickiego wymieniona jest liczba parafii: Warszawa-2, Liw-13, Garwolin-22, Warka-14, Grójec-15, Mszczonów-14, Piaseczno-14, Błonie-17, Sochaczew-15, Gąbin-15. Razem 141 parafii⁴.

Dziekan był łącznikiem między ordynariuszem, archidiakonem a duchowieństwem dekanalnym w sprawach zarządzeń czy wezwań kleru na synod diecezjalny, badał sprawy majątkowe kościoła i beneficjum, sprawy małżeńskie lub zarzuty w procesach karnych księży. Ponadto sprawował nadzór nad duchowieństwem dekanatu (upominał niekarnych lub opieszłych, donosił o większych wykroczeniach biskupowi lub archidiakonowi) i pieczę nad parafiami. W 1561r. prymas Jan Przerębski wprowadził statutem synodu kongregacje dekanalne (inaczej konferencje dekanalne) polegające na tym, że dwa razy w roku plebani spotykali się z dziekanem dla omówienia bieżących spraw kościelnych oraz dla utrzymania karności duchowieństwa.

³ Ibidem, s. 318-319

⁴ Ibidem, s. 328

Biskup Andrzej Szołdrski wprowadził od 1642 r. coroczne wizytacje dziekańskie w parafiach⁵.

W dawnej Rzeczypospolitej erekcja kościoła parafialnego nie wymagała uprzedniego zezwolenia monarchy, chyba że chodziło o uposażenie go w majątek rycerski. Średniowieczne parafie były zazwyczaj bardzo rozległe, liczyły po kilkanaście i więcej miejscowości. Zarząd kościoła parafialnego spoczywał w ręku kapłana, tzw. plebana lub parocha. Na majątek kościoła składały się i świątynia wraz z gruntem i otaczającym cmentarzem, jej wewnętrzne wyposażenie, sprzęt liturgiczny, organy, dzwony, domy szkoły i szpitala parafialnego, organisty, kantora, nauczyciela, dzwonnika, zakrystiana wraz z przynależnymi rolami, ogrodami i zabudowaniami gospodarczymi. Tym majątkiem kościoła zarządzał pleban z dwoma ekonomami pod nadzorem biskupa.

Beneficjum plebańskie stanowiły: dom mieszkalny, zabudowania gospodarcze, ogród, role, łąki, pastwiska i dziesięciny, a jeden łan roli był wolny od wszelkich ciężarów publicznych. Obok roli drugim podstawowym członem uposażenia plebanii były dziesięciny. Zazwyczaj biskupi uposażali kościół parafialny w dziesięciny z jednej lub kilku wsi włościańskich. Od wszystkich domostw swej parafii pleban z tytułu swej pracy kapłańskiej pobierał tzw. meszne, tj. od włościan i z ról podmiejskich po mierze żyta i owsa z każdego łanu, ponadto od domostw mieszczan, kmieci i zagrodników po jednym do kilku groszy stołowego (mensalia)⁶.

DIECEZJA SIEDLECKA CZYLI PODLASKA

Po ostatnim rozbiórce Polski w 1795 r. na Podlasiu zetknęły się granice trzech zaborów, a dekanat liwski z należącą do niego parafią Grębków podlegał Austrii. Rządy państw zaborczych dążyły do zlikwidowania dawnej

⁵ Ibidem, s. 331-333

⁶ Ibidem, s. 341-345

organizacji kościelnej. Dla 36 parafii archidiakonatu warszawskiego diecezji poznańskiej pod zaborem austriackim (w tym również parafii Grębków) utworzono w 1797 r. oficjalat generalny w Garwolinie. W 1799 r. władze austriackie wymusiły od biskupa poznańskiego przekazanie jurysdykcji na terenie oficjalu garwolińskiego biskupowi krakowskiemu. Tereny te 23 IX 1805 r. zostały wcielone do nowo erygowanej diecezji lubelskiej i przyjął je pod swoją jurysdykcję biskup lubelski Wojciech Leszczyński – Skarszewski. W 1807 r. na terenach obecnej diecezji siedleckiej powstało pod protektoratem Napoleona Księstwo Warszawskie z rządem polskim jako załączek państwa polskiego. Po upadku Napoleona na kongresie wiedeńskim w 1815 r. utworzono Królestwo Polskie po zarządzie rosyjskiego cara Aleksandra I. Nowy władca 16 I 1816 r. podzielił Królestwo Polskie na osiem województw; m. in. powstało województwo podlaskie. Car zażądał, aby liczba diecezji w Królestwie była zgodna z liczbą województw, a ich granice pokrywały się.

W 1818 r. w ramach nowej organizacji kościelnej powstała m. in. z części diecezji lubelskiej w granicach województwa podlaskiego diecezja janowska czyli podlaska, do której weszła i ziemia liwska. Diecezja ta została erygowana bullą Piusa VII *Ex imposita Nobis* z dnia 30 VI 1818 r., na jej siedzibę wyznaczono Janów i włączono do niej 119 parafii, w tym parafię Grębków wśród 22 parafii diecezji poznańskiej. W 1835 r. skasowano na polecenie władz rządowych dekanat liwski, biskupi zarządzający diecezją napotykali wielkie trudności ze strony rządu carskiego, rozpoczęły się prześladowania unitów, nie pozwalano budować nowych świątyń.

Dnia 22 maja 1867 r. ukaz carski Aleksandra II samowolnie i nieprawnie skasował diecezję podlaską i przyłączył ją do lubelskiej. Stolica Apostolska dopiero 30 grudnia 1889 r. połączyła te dwie diecezje. W dniu 30 IV 1905 r. car Mikołaj II wydał ukaz tolerancyjny, na mocy którego unicy mogli wrócić na łono Kościoła katolickiego. Mimo trudności i przeszkód

biskup Jaczewski odbywał wizytacje kanoniczne w diecezji, szczególnie z okazji konsekracji kościołów; do parafii Grębków przybył w 1902 r., by konsekrować nową murowaną świątynię.

Władze i wojska carskie opuściły granice diecezji w 1915 roku. W 1906 r. powstała na terenie diecezji wspólnota mariawitów, do której na pewien czas przeszła grupa katolików; w 1909 r. było takich osób 6355. Od końca 1915 r. do końca 1918 r. Podlasie było pod okupacją niemiecką, a Lublin austriacką, dlatego duchowni mieli prawie całkowicie utrudnioną łączność z władzą diecezjalną w Lublinie. Niemcy popierali mariawitów i schizmatyków, a katolikom ograniczali swobodę nabożeństw.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę papież Benedykt XV bullą z dnia 24 IX 1918 r. odłączył diecezję podlaską od lubelskiej, wybierając na biskupa podlaskiego ks. infułata Henryka Przeździeckiego. W 1921 r. z powodu położenia Janowa Podlaskiego na krańcach diecezji rezydencja biskupa i kuria diecezjalna zostały przeniesione do Siedlec. W 1919 r. diecezję podzielono na 9 dekanatów, w tym samym roku dokonano nowego podziału na 18 dekanatów, zaś w 1920 r. było ich 22. Dnia 28 X 1925 r. na mocy bulli papieża Piusa XI Diecezja Janowska czyli Podlaska otrzymała nazwę Siedlecka czyli Podlaska i została podzielona na 18 dekanatów; wśród nich był dekanat węgrowski z przynależącą do niego parafią Grębków. Jeszcze w tym samym roku biskup Przeździecki podzielił dekanat węgrowski i utworzył nowy dekanat liwski⁷, do którego parafia Grębków należała przez kilkadziesiąt lat aż do 1992 roku. Wtedy to na mocy bulli papieża Jana Pawła II powstał dekanat grębkowski złożony z 7 parafii: Czerwonka Liwska, Grębków, Kopicie, Oleksin, Wierzbno, Wiśniew, Wyszaków⁸. Urząd dziekana sprawuje ks. Henryk Drozdek, proboszcz parafii Oleksin, jego zastępcą jest ks. Stanisław Dadas z Wierzbna.

⁷ P. Aleksandrowicz, *Diecezja Siedlecka czyli Podlaska*, Siedlce 1971, s. 73 - 88

⁸ www.diecezja.siedlce.pl

DEKANAT GRĘBKOWSKI

- Czerwonka Liwska, Św. Stanisława BM
- Grębków, Św. Bartłomieja Apostoła
- Kopcie, MB Królowej Korony Polskiej
- Oleksin, Św. Aleksego
- Wierzbno, Św. Apostołów Piotra i Pawła
- Wiśniew k. Mińska Mazowieckiego, Trójcy Św.
- Wyszków, Podwyższenia Krzyża Św.

Parafia Grębków obecnie (tj. w 2004 r.) liczy 2740 mieszkańców, w tym 350 mariawitów. Należą do niej następujące miejscowości: Cierpięta, Grębków, Jabłonna, Kazimierzów, Leśnogóra, Kózki, Podsusze, Polków, Sinołęka, Stary Dwór, Stawiska, Suchodół, Trzcianka Nowa, Trzcianka Stara, Trzebucza, kolonia Ziomaki, Ulaski, Żarnówka.

PARAFIA GRĘBKÓW

Według wizytacji biskupiej z 1603 r. dekanat Liw obejmował 14 parafii. Z wyjątkiem parafii Liw założonej może już w początkach XI w. oraz Mińsk i Niwiska z XIII w., wszystkie inne powstały dopiero w XV i XVI w. w miarę eksploatacji rozległych puszczy i zakładania nowych wsi. Aż do początku XIII w. cały ten obszar podlegał parafii Liw i Latowicz.

Grębków był już przed 1350 r. własnością biskupów poznańskich i ośrodkiem ich dóbr. Nazwę tę wywodzi się od gwarowego wyrazu grąb, gdzie „gręby” oznacza pomarszczony, chropowaty⁹. Z czasem ośrodek przeniesiono do Żarnówki. Ten zwarty niewielki klucz w dawnym powiecie liwskim powstał z lokacji na obszarach pierwotnie leśnych. W 1297 r. książę czerski Bolesław darował biskupowi wieś Gramzevo – zapewne Gręzów w parafii Niwiska - oraz wieś Dąbrowę. Z gruntów tej Dąbrowy kapituła zgodziła się w 1459 r. utworzyć folwark wójtowski dla Grębkowa. Wieś Grębków wraz z przynależnymi lasami otrzymał w 1406 r. Jan Chlanst, dziedzic Chlubic (Słubic) od biskupa Wojciecha Jastrzębca (biskup poznański w latach 1399-1402) *w dożywocie celem jego osiedlenia i zagospodarowania, a to w zamian za rekognicyjny roczny czynsz jednego garnca, czyli pokowu miodu*¹⁰.

Lokacja powiodła się, gdyż 27 października 1425 r. Andrzej Gosławski, biskup poznański w latach 1414-1426, założył w Grębkowie nową

⁹ St. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Warszawa 1984

¹⁰ J. Nowacki, op. cit., s. 149

parafię i wcielił do niej wyjęte z sąsiednich parafii liwskiej i mińskiej wsie wraz z dziesięciną: Grębków, Polików Wielki, Słuchocin, Sucha, Bojmie i Kałuszyn¹¹. Józef Łukaszewicz w 1863 r. odnotował, że *Wieś Grębkowo, czy też Grębków, należała od wieków do biskupów poznańskich, z których Andrzej Gostawicki założył tu kościół parochialny w roku w roku 1425 dnia 27. października wcieliwszy do nowo utworzonej tym sposobem parochii wsie Polidów wielki, Słuchocin, Suchą, Boim i Kałuszyn, oderwawszy je od kościołów w Liwie i Mińsku*¹².

Obok daty 27 października 1425 r. można napotkać także rok 1421 jako początek istnienia parafii Grębków. Izabella Galicka i Hanna Sygietyńska w 1964 r. odnotowały: *Grębków. Kościół parafialny p.w. św. Bartłomieja. Parafia erygowana 1421 przez Andrzeja Laskarza z Gostawic bpa poznańskiego*¹³. Również w protokole wizytacji kanonicznej parafii Grębków, która odbyła się w dniach 13.09.1919 – 15.09.1919 r., zostało zapisane: *Erekcja Parafii Grębkowskiej sięga początku XV w. (1421 r.)*¹⁴.

Biskup poznański w latach 1498-1520, Jan Lubrański, darował plebanii 15.09.1504 r. dziesięciny ze wsi królewskich Dębe czy Dębiec (Dębowiec) i Koberne – była to bardzo hojna dotacja¹⁵. Na obszarach należących do parafii Grębków powstały w ciągu XV i XVI wieku, niewymienione jeszcze w przywileju erekcyjnym kościoła grębkowskiego z 1425 r., wsie Żarnówka, z dworem i folwarkiem biskupim, ośrodek tego klucza już w 1546 r. i 1555 r. oraz Leśnagóra i Podsusze, wyszczególnione w rewizji z 1636 r. i późniejszych¹⁶. Z czasem doszły jeszcze nowo założone wsie: Skubniew, Trzcianka, Ogródek, Trzebucza, Jabłonna, Sinołęka, Stawiska,

¹¹ Ibidem, s. 547

¹² J. Łukaszewicz, *Krótki opis historyczny kościołków, kaplic, klasztorów, szkółek parochialnych, szpitali i innych zakładów dobroczynnych w dawnej diecezji poznańskiej*, Poznań 1863, t.3., s. 209 - 211

¹³ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*. T.X woj. warszawskie pod red. J. Galickiej, H. Sygietyńskiej, z. 26, Powiat węgrowski, Warszawa 1964, s. 3

¹⁴ *Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków 1919-1959*

¹⁵ J. Nowacki, op. cit., s. 547

¹⁶ Ibidem, s. 149

Piotrowice, Mrocзки, Zalesie, Suchodół – w 1563 r. parafia liczyła dziewiętnaście wsi po odłączeniu Bojmia ¹⁷.

Józef Łukaszewicz w 1863 r. odnotował, że *uposażeniem jego [kościół-przypis autorki] były cztery łany roli w Grębkowie, dziesięciny z tej samej wsi i dziesięciny z kilku innych wsi, jako to ze wsi Podsusze, Dębe, Woli Królewskiej, Kobierna, Polidowa, Boima, i Suchego Dołu. Dziesięciny te nadał kościołowi grębkowskiemu po większej części Jan Lubrański, biskup poznański, w roku 1504* ¹⁸. Ponadto wizyta Wawrzyńca Goślickiego, biskupa poznańskiego w latach 1601-1607, potwierdziła, że kościół w Grębkowie miał przywilej Jana Latańskiego, biskupa poznańskiego, z roku 1535 na meszne ze wsi Podsusze ¹⁹. Według tejże wizytacji z 1603 r. *od siedemdziesięciu lat plebani tam nie rezydowali osobiście i mienie jej świeckim wydzierżawiali z wielkim uszczerbkiem dla substancji majątkowej, zwłaszcza roli* ²⁰.

Plebania posiadała wówczas cztery łany roli, cztery osiadłe zagrody, gospodarstwo ratajów, młyn (zniszczony przez dzierżawę Kęszyckiego), dziesięciny ze wsi Grębków (przysądzona w 1531 r.), Podsusze (dekret z 1535 r.), Dębe i Wola Dębska, Kobierna, Polików, Bojmie i dziesięciny wyłączone dla wikariuszy ze wsi Suchodół, z folwarków w Jabłonie i innych szlacheckich (wstrzymane), dla nauczyciela z Piotrowic i Skubniewa. W 1583 r. wyłączono z parafii trzy wsie: Jaworek, Cierpięta i Janów, które weszły do nowej parafii w Wierzbnie ²¹.

Józef Łukaszewicz odnotował także: *Czy szpital był kiedy w Grębkowie, nie wiadomo mi. W archiwum konsystorskim w Poznaniu nie ma go najmniejszego śladu w Grębkowie* ²². Z drugiej jednak strony twierdził,

¹⁷ Ibidem, s. 547

¹⁸ J. Łukaszewicz, op. cit., s. 209-211

¹⁹ Ibidem

²⁰ J. Nowacki, op. cit., s. 547

²¹ Ibidem, s. 547

²² J. Łukaszewicz, op. cit., s.212

że szpital znajdował się przy każdym wiejskim kościele parafialnym w dawnej diecezji poznańskiej i spełniał jednocześnie funkcję przytułku dla ubogich²³.

KOŚCIÓŁ

Pozwolenie na założenie kościoła musiał wydać biskup i sam kładł kamień węgielny. Pierwotny kościół w Grębkowie został wybudowany w 1424 r. dzięki staraniom biskupa Andrzeja Łaskarza Gostawskiego²⁴. Józef Łukaszewicz odnotował, że w czasie wizyty Goślickiego w roku 1603 kościół w tej wsi był drewniany, poświęcony pod tytułem św. Bartłomieja i Pawła apostołów, ś. Stanisława biskupa i męczennika i ś. Mikołaja biskupa; podłoga w nim była w prezbiterium z cegły, w innych częściach kościoła z gliny. Zawierał w sobie trzy ołtarze i kaplicę pod tytułem ś. Anny²⁵. Nie wiadomo, jaka była w dawnych czasach struktura kościołów drewnianych, gdyż najstarsze zachowane nie pochodzą nawet z XVI wieku. Tytuł nadawał kościołowi biskup przy jego konsekracji. Poszanowanie dla świętego wezwania lub patrona zapewniało zatrzymanie tytułu w czasie wystawienia nowej świątyni w miejsce poprzedniej rozebranej lub spalonej czy zburzonej.

Pierwotny kościół w Grębkowie przetrwał do 1747 r.²⁶, a w XVIII w. miejscowy proboszcz ks. Antoni Tyborowski wybudował w 1772 r. drewniany kościół, który istniał do początku XX w., tj. do czasu powstania nowego już murowanego²⁷. Trzeba zaznaczyć, że parafia miała kościół filialny w Kałuszynie po wezwaniem św. Stanisława Biskupa zbudowany w 1447 roku. Świątynię tę obsługiwali proboszczowie grębkowscy do 1472 r., gdy tam erygowano samodzielną parafię²⁸.

²³ J. Łukaszewicz, op. cit., t.1, *Wstęp*, s. LVIII

²⁴ Wizytacja kanoniczna 17-19. IX. 1994 r. [w] Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków od 1960 r.

²⁵ J. Łukaszewicz, op. cit., s. 209-211

²⁶ Wizytacja kanoniczna 17-19 IX 1994 r.

²⁷ Wizytacja kanoniczna 13-15 IX 1919 r.

²⁸ M. Wielgoszewska, *Rozmowa z księdzem kanonikiem magistrem Zdzisławem Młynarskim*

W drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku wybudowano najwięcej kościołów w stylu neogotyckim zgodnie z utartym poglądem, że formy gotyckie najlepiej wyrażają istotę chrześcijaństwa. Prekursorem i propagatorem tego nurtu na terenie byłego województwa siedleckiego był Bolesław Podczaszyński, architekt kościołów m. in. w Starej Wsi, Dobrem, Ceranowie. Projektantami wielu kościołów w stylu neogotyckim byli znani architekci: Józef Pius Dziekoński, Henryk Marconi czy Stefan Szyller. Pierwszemu z nich przypisuje się wzniesienie na terenie byłego województwa siedleckiego kilkunastu kościołów, z których najokazalsze są świątynie w Latowiczu, Liwie i Kosowie Lackim²⁹. Obecny kościół w Grębkowie powstał zapewne również według projektu Józefa Dziekońskiego jak inne sąsiednie kościoły, np. w Liwie, Kałuszynie, Mińsku Mazowieckim³⁰. Nazwisko tego architekta wymienia Leszek Zalewski³¹ oraz Cezary Ostas, choć ze znakiem zapytania³². Józef Pius Dziekoński był uznanym architektem artystą. Ukończył w 1866 r. Szkołę Sztuk Pięknych w Warszawie, a potem w 1871 r. Cesarską Akademię Sztuk Pięknych w Petersburgu. Był współzałożycielem Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości, pierwszym dziekanem wydziału architektury Politechniki Warszawskiej i współpracownikiem Komisji do Badań Historii Sztuki w Polsce od 1893 roku. Wykonał projekty ponad 60 kościołów³³. Ksiądz Zdzisław Młynarski podał informację, że projekt kościoła w Grębkowie wykonał architekt Kazimierz Zajączkowski, budowniczy powiatowy, autor planów kościoła w Miedznie, Stoczku i Zembrowie³⁴.

²⁹ C. Ostas, *Zabytki architektury i budownictwa w województwie siedleckim – krótka charakterystyka* [w] *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce. Województwo siedleckie* t. 36, s. XXI

³⁰ *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. X, z. 26, s.3

³¹ L. Zalewski, *Ziemia liwska*, Warszawa 2002, s. 139

³² C. Ostas, op. cit.,

³³ S. Łoza, *Architekci i budowniczowie w Polsce*, s. 67-68

³⁴ M. Wielgoszewska, *Rozmowa z księdzem kanonikiem magistrem Zdzisławem Młynarskim* [w] „Szkolny magazyn” nr 4 grudzień 1999 r.

Do budowy nowego murowanego kościoła w stylu neogotyckim przystąpiono w 1898 roku. Dnia 12 listopada tegoż roku wmurowano kamień węgielny w ścianę za wielkim ołtarzem. Fundatorami świątyni byli Stanisław i Eleonora Brogowiczowie, właściciele majątku ziemskiego ze wsi Trzebucza. Na zewnątrz kościoła z prawej strony głównych drzwi została umieszczona tablica pamiątkowa z 1903 r. poświęcona fundatorom: „Stanisławowi i Eleonorze z Krajewskich małżonkom Brogowicz, dziedzicom folwarku Trzebucza, którzy tę świątynię Bogu na chwałę i ludowi parafialnemu na zbawienny pożytek wybudowali, wdzięczni parafianie tę pamiątkę kładą”. Wiele starań i pracy włożył w to przedsięwzięcie ówczesny proboszcz ks. Michał Mystkowski oraz wszyscy parafianie. Budowę ukończono w 1902 r. i nowemu kościołowi nadano tytuł św. Bartłomieja Apostoła. Konsekracji świątyni dokonał dnia 10 sierpnia 1902 r. ks. Franciszek Jaczewski, biskup lubelski³⁵.

Kościół w Grębkowie jest trzynawowy: nawa główna liczy 23, 77 m długości i 8, 7 m szerokości, a nawy boczne – 23, 77 m długości i po 3, 87 m szerokości. Ma dwie wieże, został zbudowany z czerwonej cegły, z zewnątrz jest nieotynkowany, ma wewnątrz terakotową posadzkę. Znajdują się w nim trzy ołtarze w stylu gotyckim. W ołtarzu głównym można zobaczyć rzeźbę Chrystusa ukrzyżowanego za zasłoną, a na zasłonie na płótnie obraz przedstawiający „Przemienienie Pańskie”. Po prawej stronie jest figura św. Augustyna, biskupa i doktora kościoła, zaś po lewej - figura św. Wojciecha, głównego patrona Polski zamęczonego w 997 r. w Prusach. W bocznym ołtarzu po lewej stronie (patrząc od drzwi wejściowych) znajduje się obraz Pana Jezusa Miłosiernego „Jezu ufam Tobie”, figurki św. Franciszka z Asyżu, Antoniego z Padwy, Matki Bożej Wszechpośredniczki Łask, figura Najświętszego Serca Pana Jezusa, św. Jana Chrzciciela i św. Józefa. W drugim bocznym ołtarzu jest obraz Matki Boskiej

³⁵ Wizytacja kanoniczna 13 IX 1919 r.

Częstochowskiej namalowany przez o. Augustyna Jędrzejczyka z zakonu Ojców Paulinów.

W 1919 r. w bocznych kaplicach kościoła znajdowały się obrazy: w jednej – św. Stanisława Biskupa, w drugiej – Matki Boskiej Różańcowej. Stacje Męki Pańskiej rzeźbione w drzewie lipowym przez artystę Panasiuka z Warszawy były kanonicznie erylowane i obdarzone odpustami. Nowe organy z fabryki Blomberga z Warszawy były niekompletne, gdyż 43 piszczałki zarekwirowali Niemcy w czasie I wojny światowej. Z kolei do Rosji zostały wywiezione 3 dzwony z parafii. W kościele znajdowały się 3 konfesjonały, a zakrystia była dostatecznie zaopatrzona – na uwagę zasługują 3 srebrne kielichy i srebrna monstrancja. Dzięki ks. Kaweckiemu kościół w 1925 r. był prawie w całości odmalowany przez artystę malarza Rodkiewicza, pozostały jeszcze niewykończone kaplice. Organy działały sprawnie, gdyż proboszcz zastąpił zarekwirowane przez Niemców piszczałki nowymi. Za to nadal nie wróciły dzwony wywiezione do Rosji. Była tylko sygnaturka i dzwon sprawiony przez ks. Mrozińskiego z materiału powojennego zbieranego w parafii.

W 1936 r. ołtarze boczne były zaopatrzone w nowe portatyłe, a chrzcielnica stojąca przed ołtarzem bocznym zamykana na klucz. Kościół miał nowe ławki, konfesjonały, ambonę, sedes i baldachim. Okna nie posiadały żelaznych krat, szyby były oprawione w grube żelazne ramy, za to u drzwi były mocne zamki. W 1938 r. odnowiono szafę i komodę na naczynia liturgiczne, brak funduszy nie pozwolił na kupienie szafy stylowej.

Kościół nie ucierpiał od działań wojennych w 1939 roku. W 1943 r. w świątyni pojawiła się olejna lamperia, zostały pomalowane wszystkie drzwi na zewnątrz, przybyły 2 figury: Maryi Niepokalanego Poczęcia i św. Jana Chrzciciela, a także czarny ornat, komże dla kapłanów i bractw oraz dwie latarnie z drążkami. W czerwcu 1944 r. wykonano remont dachu na kościele. W tym samym roku Niemcy wycięli na cmentarzu kościelnym 7

dwudziestokilkuletnich lip. Po wojnie w 1948 r. pomalowano farbą olejną wszystkie drzwi kościelne oraz lamperię w świątyni. Brak lufcików źle wpływał na obrazy, niektóre były uszkodzone – należało więc zadbać o wentylację. Szkody wyrządzały również kawki – rozwiązaniem było zamknięcie wieży.

W 1951 r. wyposażenie kościoła powiększyło się o dwie figurki: św. Józefa i św. Franciszka z Asyżu. Proboszcz założył instalację elektryczną, dzięki czemu świątynia była bogato oświetlona i zradiofonizował ją. Gruntownie oczyszczono kościół wewnątrz, przygotowując go do malowania; w dachu można było dostrzec kilka zacieków. W 1952 r. udało się pozbyć zapachu stęchlizny i wilgoci z kościoła przez wietrzenie i odblokowanie otworów w sklepieniu. Wieże kościelne zaopatrzone w zamykane sufity i podłogi. Rok później przy wejściu na cmentarz przykościelny pojawiły się schody.

W 1955 r. ufundowano do ołtarza bocznego obraz Matki Boskiej Częstochowskiej jako wotum Roku Maryjnego. Ponadto w kościele przybył duży stojący zegar firmy Becker, 5 pieców do ogrzewania świątyni oraz napęd elektryczny do organów. Na cmentarzu kościelnym zbudowano dla ks. Kaweckiego granitowy pomnik z pieczarą. W 1957 r. przełożono blachę na całym dachu kościoła, w następnym roku odnowiono wnętrze kościoła, stacje Męki Pańskiej i okratowano okna świątyni³⁶. W 1961 r. wykonano chorągiew z adamaszku z obrazem Matki Bożej Nieustającej Pomocy, 6 dużych mosiężnych lichtarzy na ołtarz główny i 2 mniejsze na ołtarz boczny, odnowiono figury do żłobka. W kolejnym roku odnowiono 8 figur, zakupiono 8 lichtarzy z brązu i proboszcz otrzymał w podarunku fioletowy ornat z adamaszku ręcznie haftowany.

³⁶ Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków 1919 – 1959

W 1963 r. przełożono dach nad zakrystiami i na nowo pokryto blachą ocynkowaną i starą cynkową. Przed kościołem na cmentarzu i na placu kościelnym zostały ułożone betonowe chodniki, a do świątyni przybyła gipsowa figura św. Stanisława Kostki i 2 sztandary z brokatu. Rok później zakupiono żelazną bramę na cmentarz przykościelny, fisharmonię używaną 10 – rejestrową, kapę białą z brokatu oraz aplikowano biały ornat. W 1965 r. proboszcz nabył obraz św. Marii Goretti i parafii ofiarowano obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy. W następnym roku ks. Kukawski wykonał 2 dębowe stalle w prezbiterium i zakupił 50 krzeseł do kościoła do użytku wiernych. Parafianie ze wsi Polków Sagały, Bronisław i Marianna Krasnodębscy, ofiarowali do świątyni ornat, czarną kapę i srebrny kielich złożony. W 1967 r. bp Wacław Skomorucha dopatrzył się pęknięcia na frontonie kościoła, które było tak dawne jak świątynia i nie okazało się niebezpieczne. Zakrystia była dobrze zaopatrzona w aparaty przechowywane w nowej komodzie.

Do 1969 r. Najświętszy Sakrament był przechowywany w drewnianym tabernakulum, pięknym i bogato zdobionym, w 1970 r. proboszcz zakupił do tabernakulum wkład pancerno – ogniotrwały. Dookoła kościoła został ułożony chodnik, a dach nad zakrystiami pokryty blachą. W świątyni zainstalowano rzutnik. Dziekan liwski ks. Eugeniusz Borkowski uważał, że kościół jest utrzymywany wzorowo. W 1971 r. boczne ołtarze zostały pozłoczone, a na przejściu z prezbiterium do nawy stanął ołtarz versus populum (twarzą do ludu) z pulpitem i miejscem dla celebransa; odpowiadał on wymogom liturgii i sztuki. W 1972 r. proboszcz dopilnował, by zainstalowano 2 żelazne bramy w parkanie cmentarza przykościelnego. W następnym roku wykonano ornat gotycki, 3 chorągwie i parafia otrzymała biały ornat maryjny.

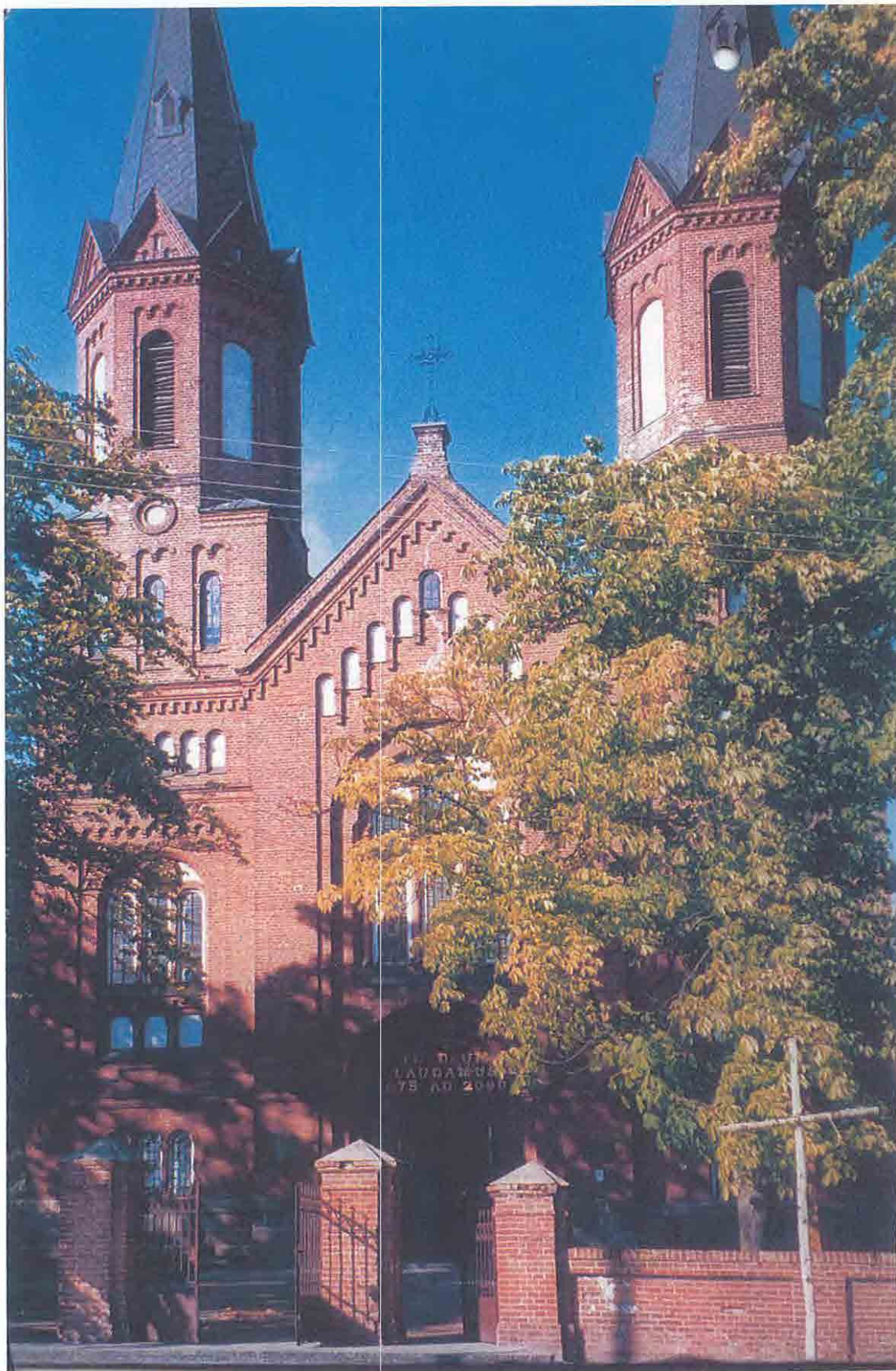
Rok 1975 przyniósł kolejne zmiany: odnowiono i pozłociono ołtarz główny, ambonę, organy i ołtarz twarzą do ludu wraz z pulpitem. Dach

kościół nad prezbiterium został pokryty nową blachą. Dziekan liwski ks. Modest Wiąckiewicz zastał w 1976 r. kościół odnowiony wewnątrz, pancerne tabernakulum zamykane na klucz, komplet szat i naczyń liturgicznych, a sama świątynia nie wymagała remontu. Proboszcz pozłocił konfesjonały, odnowił stacje Męki Pańskiej, zainstalował nowe nagłośnienie w kościele. Były jednak i straty: nieznany sprawca wybił szybę w zakrystii i przy pomocy haka wyciągnął przez kraty stojący na komodzie zabytkowy srebrny kielich mszalny z XVIII wieku.

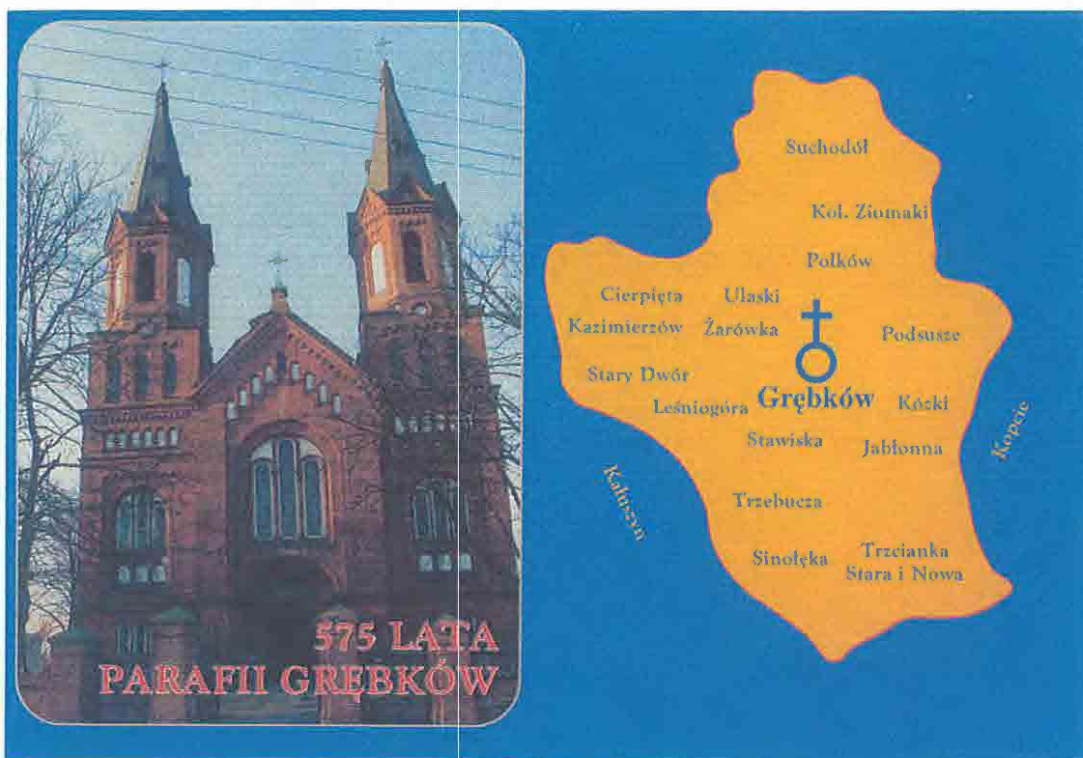
Z ofiar parafian w 1980 r. zakupiono biały ornat gotycki. Szybkiego remontu wymagała wieża kościelna. Staraniem ks. Jagodzińskiego dach kościoła został pokryty blachą miedzianą, wymieniono elementy drewniane w więźbie dachowej i pomalowano świątynię wewnątrz³⁷. Ks. Młynarski zakupił obrazy: św. Bartłomieja Apostoła, Męczenników Podlaskich, św. Anny oraz ornaty.

Obecny proboszcz ks. Wiesław Proniewicz od samego początku (tzn. od 1999 r.) podjął prace porządkowe w parafii: ułożył kostkę przy kościele, urządził prezbiterium zgodnie z przepisami liturgicznymi, wyposażył kościół w komże, alby, ornaty, kielichy, założył nową radiofonię. W świątyni zostały odnowione wszystkie żyrandole, w oknach umieszczono witraże, w prezbiterium i kaplicach bocznych położono polichromię i cały kościół został pomalowany wewnątrz. Wymieniono drzwi wejściowe do zakrystii od strony wschodniej, przebudowano schody do kościoła, by miały podjazdy dla osób niepełnosprawnych. Zakupiono nowe dębowe ławki za ofiary z kolędy, konfesjonały z ofiar na kwiaty do Grobu Pańskiego, zainstalowano alarm przy wszystkich drzwiach w kościele oraz centralne ogrzewanie. W 2003 r. rodzina z parafii z racji I Komunii dziecka ofiarowała rzutnik do świątyni. Gruntownego remontu wymaga jeszcze chór; w 2004 r. odrestaurowano sklepienie chóru, należałoby jeszcze wymienić podłogę

³⁷ Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków od 1960 r.

Kościół w Grębkowie.

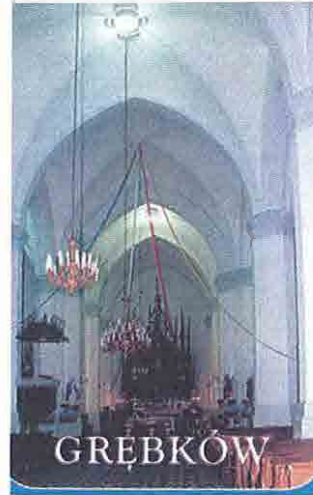
Kościół neogotycki z 1902 r. oraz mapa parafii Grębków.

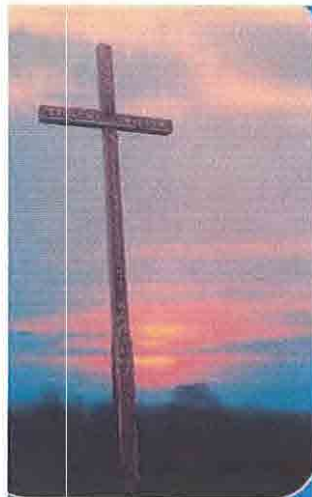
Fundatorzy kościoła w Grębkowie.

Tablice pamiątkowe przy drzwiach głównych do kościoła.

Ołtarz główny i wnętrze kościoła w Grębkowie.

Krzyż upamiętniający Misje 2000 r.

i schody oraz wyremontować organy, co wymaga zgody i nadzoru ze strony konserwatora zabytków. Wszystkie prace remontowe w kościele i jego otoczeniu są finansowane z zadeklarowanych składek i dobrowolnych wpłat parafian. Nad planami prac i ich realizacją czuwa Rada Duszpastersko – Administracyjna parafii Grębków³⁸.

KAPLICA

Kaplica Matki Boskiej Szkaplerznej w Sinołęce była kaplicą publiczną, a utrzymywała ją Maria Filewiczowa, miejscowa obywatelka ziemska. W 1919 r. kaplica była drewniana, stara, kryta gontem, nie posiadała żadnych zabytków, dzwonów i organów, ponadto była niedostatecznie zaopatrzona w aparaty. Od czasu do czasu proboszcz odprawiał w niej msze. W 1942 r. co dwa tygodnie była msza dla służby folwarcznej. W 1966 r. proboszcz odnowił obraz Matki Boskiej Szkaplerznej, zakupił figury do żłobka, a nad zakrystią został ułożony nowy dach z gontów. Wierni byli uczeni nowych pieśni i części stałych mszy po polsku przez 15 minut przede mszą; obowiązki te pełnił w Sinołęce prefekt. W 1976 r. proboszcz pokrył kaplicę dachem z gontu, ale remontu wymagało także jej wnętrze. Zaczął się on w 1978 r. – koszty częściowo ponosili parafianie, resztę ks. Kukawski z własnych oszczędności – i trwał do 1980 roku. Proboszcz miał pomoc w pracy duszpasterskiej ze strony ks. Emila Kodyma, który odprawiał w kaplicy w Sinołęce msze święte. W 1994 r. biskup Henryk Tomasik odprawił mszę św. w intencji tego księdza sparaliżowanego po przebytych wylewie.

Dnia 21 VII 1971 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie uznało kaplicę w zespole podworskim w Sinołęce za obiekt zabytkowy kl. III.

³⁸ Ogłoszenia parafialne

ŚWIĘTY BARTŁOMIEJ APOSTOŁ

Patronem parafii rzymskokatolickiej w Grębkowie jest św. Bartłomiej Apostoł. Zarówno św. Mateusz, św. Marek, jak i św. Łukasz w swych księgach, w których spisali Dobrą Nowinę, wymieniają go zawsze wśród Dwunastu zawsze po Filipie. Tylko u św. Jana Ewangelisty w gronie Apostołów Bartłomiej występuje pod aramejskim imieniem Natanael Bar Tholomai, czyli syn Tholomai. Natanael tłumaczy się jako „Bóg dał”, więc słowiańskim odpowiednikiem tego imienia byłby „Bogdan”. Pochodził z ubogiej rodziny rybackiej, z Kany Galilejskiej, a niekiedy sugerowano, że to właśnie podczas jego wesela Pan Jezus dokonał cudu przemiany wody w wino. *Prawdziwy Izraelita, w którym nie ma podstępu* – powiedział o nim Zbawiciel podczas pierwszego spotkania. Bartłomiej usłyszawszy słowa Chrystusa, uwierzył w Niego od razu; był prawego serca i otworzył się na działanie łaski Bożej. Odtąd już na zawsze pozostał przy Chrystusie. Natanael brał również udział w cudownym połowie ryb na jeziorze Genezaret.

Tradycja starochrześcijańska podaje, że po Zesłaniu Ducha Świętego Bartłomiej udał się do Indii i tam głosił naukę Chrystusa. Bóg wspierał go, udzielając mu daru dokonywania cudów i uzdrawiania chorych. Około 200 r. filozof grecki Pantenus napotkał w Indiach wyznawców Chrystusa i Ewangelię wg św. Mateusza w języku aramejskim, którą wg tradycji miał tam przynieść św. Bartłomiej. Inni pisarze starochrześcijańscy twierdzą, że apostoł działał także w Arabii Saudyjskiej, Etiopii, Persji, Mezopotamii i Armenii. W Armenii miał pozyskać dla wiary Chrystusowej królewskiego brata Polimpusza wraz z całą rodziną, za co rozgniewany król Astyages nakazał uwięzić Bartłomieja, działającego wówczas w Albanopolis (dzisiejsze Emanstahat) i poddać torturom, by zmusić go do wyrzeczenia się nauki Chrystusa. Kiedy to nie pomogło, polecił go ukrzyżować, a następnie ściąć

mieczem. Bartłomiej zmarł śmiercią męczeńską prawdopodobnie w 70 r., a według tradycji był żywcem obdarty ze skóry. I właśnie zdarta skóra jest atrybutem tego świętego – Bartłomiej Apostoł zwykle trzyma ją w ręce. Z męczeństwem związany jest też drugi atrybut św. Bartłomieja pojawiający się przy jego wizerunku jeszcze częściej niż skóra – to nóż rzeźnicki trzymany zwykle w dłoni przez Apostoła, który wcześniej służył jego oprawcom. Trzecim atrybutem św. Bartłomieja jest księga; przypomina ona, że Apostoł prowadził działalność ewangelizacyjną. Z powodu męczeńskiej śmierci od wieków jest uznawany za patrona garbarzy, rymarzy i rzeźników. Oddawano mu również cześć jako orędownikowi tynkarzy, introligatorów i krawców, a w Polsce – przez skojarzenie brzmienia imienia – także bartników, czyli pszczelarzy.

Zaraz po śmierci Bartłomiej odbierał cześć jako męczennik za wiarę Chrystusową, dlatego i jego relikwie chroniono przed zniszczeniem. Ich znaczna część znajduje się w Benewencie we Włoszech pod mensą głównego ołtarza tamtejszej katedry, reszta relikwii – w kościele pod wezwaniem św. Bartłomieja na wyspie Tyberyjskiej w Rzymie. Translacja relikwii z Benewentu do Rzymu miała miejsce w 1000 r., brał w niej udział Otto III i to dzięki duchownym z otoczenia cesarza kult Bartłomieja mógł szybko dotrzeć do Polski. W związku z translacją Rzym obchodził pamiątkę apostoła w dniu 25 sierpnia, natomiast w dawnych kodeksach hieronimiańskich wyznaczono ją albo na tę datę, albo też na dzień poprzedni – 24 sierpnia. Grecy czczą Bartłomieja 11 lub 13 czerwca.

W ikonografii św. Bartłomiej jest przedstawiany w długiej tunice, przepasanej paskiem, czasami z anatomiczną precyzją jako muskularny mężczyzna. Bywa ukazywany ze ściągniętą z niego skórą. Jego atrybutami są: księga, nóż, zwój³⁹.

³⁹ www.wiara.pl

Święty Bartłomiej Apostoł.

ZABYTKI W PARAFII GRĘBKÓW

Inwentaryzacja zabytków ruchomych w parafii Grębków została przeprowadzona w październiku 1964r., gdy proboszczem był ks. Jan Kukawski.

1. **Ołtarz główny** – zaprojektowany jest w stylu neogotyckim, ma wymiary 10 x 4 m, został wykonany z drewna po 1905 r. W polu głównym znajduje się figura Chrystusa ukrzyżowanego, po bokach zaś dwie figury biskupów. Stan dobry.
2. **Rzeźba Chrystusa ukrzyżowanego** – znajduje się w ołtarzu głównym, ma 2 m wysokości i została wykonana z drewna polichromowanego na początku XX w. Ciało Chrystusa przedstawione jest w zwisie, szczegóły anatomiczne są modelowane. Perizonium opięte na lewym boku zwisa swobodnymi fałdami. Ciało i tkanina zostały potraktowane w sposób naturalistyczny. Stan dobry.
3. **Rzeźba św. Wojciecha biskupa** – mierzy około 120 cm, została wykonana na początku XX w. z drewna polichromowanego w stylu neogotyckim. Biskup trzyma w prawej ręce serce gorejące, w lewej wiosło zwieńczone podwójnym krzyżem. Ubrany jest w szaty pontyfikalne, których fałdy układają się zgodnie z XV-wieczną manierą. Stan dobry.
4. **Feretron pierwszy** – ufundowany przez Andrzeja Woźniaka i Jana Glinkę z Grębkowa.
 - **Matka Boska Różańcowa** – obraz o wymiarach 147 x 103 cm wykonany techniką olejną na płótnie w połowie XIX w., nosi cechy stylu ludowego. Matka Boska w granatowym płaszczu, podbitym materiałem w kolorze czerwonym, trzyma na ręku Dzieciątka w białej sukience. Obie postacie mają czerwone

korony. Z rąk Matki Boskiej i Dzieciątka zwisają różańce, przekazywane grupie kobiet z lewej i grupie mężczyzn z prawej strony. Stan dość dobry.

- **Koronacja Matki Boskiej** – obraz wykonany techniką olejną na płótnie. Na środku klęczy na półksiężycu Matka Boska w granatowym płaszczu i białej sukni, w ręku trzyma lilię. Z prawej strony Bóg Ojciec w białej sukni i złotym płaszczu podbitym materiałem w kolorze granatowym oraz z lewej strony Chrystus w czerwonym płaszczu trzymają nad Matką Boską czerwoną koronę. W górze unosi się Duch Św. w postaci gołębicy. Stan dość dobry.

5. **Feretron drugi** – ufundowany przez mieszkańców wsi Cierpięta.

- **Święty Andrzej** – obraz o wymiarach 110 x 86 cm, wykonany na płótnie techniką olejną w połowie XIX w., nosi cechy stylu ludowego. Św. Andrzej ubrany jest w zieloną suknię i czerwony płaszcz. Krzyż ma kolor brązowy, niebo zaś utrzymane jest w kolorystyce szaroniebieskim. Stan średni.
- **Matka Boska Częstochowska** – Matka Boska przedstawiona jest w szafirowym płaszczu w złote gwiazdy, Dzieciątko – w czerwonej sukience. Oboje mają złote korony, aureole i ramówki szat.

6. **Feretron trzeci** – ufundowany przez Jana Dolińskiego z Kózk.

- **Św. Antoni Padewski** – obraz o wymiarach 107 x 86 cm, wykonany techniką olejną na płótnie około połowy XIX w., utrzymany w stylu ludowym. Na osi obrazu św. Antoni w brązowym habicie podtrzymuje Dzieciątka w białobieżnej szacie, stojące na stole przykrytym czerwoną serwetą. Na stole leży niebieska książka, niebo ma kolor błękitny. Stan średni.

- **Matka Boska Niepokalanego Poczęcia** – na osi obrazu Matka Boska w białej sukni i szafirowym płaszczu stoi na szafirowym globie, deptając węża. Z jej rąk spływają żółte promienie, na głowie ma różowe maforium.
7. **Feretron czwarty** – ludowy, drewniany, prostokątny, w ujęciu ma pasy kolumnienek, zaś zwieńczenie schodkowe z kulą. Feretron jest w ramach malowanych na niebiesko ze złożeniami. Obrazy wykonane są techniką olejną na płótnie. Feretron wymaga uzupełnienia ubytków malowania. Obrazy są w bardzo złym stanie, farba jest złuszczone, spękana, płótno uszkodzone.
- **Chrystus Król** – Chrystus ukazany jest w ujęciu do połowy, z ręką prawą uniesioną w geście błogosławieństwa, w lewej trzyma kulę ziemską z krzyżem. Wokół głowy postaci są promienie.
 - **Matka Boska z Dzieciątkiem (Matka Boska Karmiąca)** – obraz o wymiarach 125 x 80 cm wykonany techniką olejną na płótnie z 1 połowy lub około połowy XIX w., utrzymany w stylu ludowym. Matka Boska ukazana jest w ujęciu do połowy podczas karmienia piersią Syna. Jest w beżowej sukni, fioletowo-beżowej chuście i w niebieskim płaszczu. Wokół głowy są promienie, tło jest niebieskie.
8. **Feretron piąty** – feretron prostokątny, od góry łukowaty. W zwieńczeniu w wieńcu znajdują się napisy: JHS i Maria. Po bokach są spływy wolutowe. Feretron ma obraz dwustronny o wymiarach 125 x 100 cm wykonany techniką olejną na płótnie w stylu barokowo-ludowym na przełomie XVIII/XIX w.
- **Św. Mikołaj Biskup** – ukazany jest w ujęciu do połowy w geście błogosławieństwa. Postać ma białą suknię i liliową kapę. W lewej ręce trzyma Księgę, w prawej – pastorał. Twarz

biskupa przedstawiona jest z zarostem, włosy ma długie. Po obu stronach głowy na szarym tle znajdują się postacie Matki Bożej (po lewej stronie świętego) i Chrystusa (po jego prawej) w niebieskich płaszczach. Stan średni.

- **Św. Teresa z Awila** – postać ukazana jest w ujęciu do połowy, zwrócona lekkim profilem, rozmodlona patrzy na krucyfiks. Ma szarą suknię, czerwony płaszcz, długie włosy, na skroniach wieniec z róż, a wokół głowy świętej są gwiazdki. Tło obrazu jest granatowe.
9. **Św. Mikołaj Biskup** – obraz o wymiarach 149 x 128 cm z połowy XIXw., wykonany techniką olejną na płótnie. Widoczne są stare farby i przebicie płótna.
 10. **Obraz Matki Bożej Różańcowej ze św. Dominikiem** – obraz o wymiarach 148 x 128 cm wykonany techniką olejną na płótnie około połowy XIX w. Matka Boska jest przedstawiona w różowo-liliowej sukni, błękitnym płaszczu i szaro-beżowym maforium, zaś Dzieciątko w białej sukience. Z prawej strony klęczy św. Dominik. Podłoga jest amarantowo-czarna, tło brunatne. Obraz jest bardzo zniszczony: płótno spękane, przetarte, zwłaszcza w górnej partii, farba spękana, odpryskuje.
 11. **Obraz św. Bartłomieja** – obraz o wymiarach 114 x 92 cm wykonany techniką olejną na płótnie w 1 połowie XIX w. Na szarym tle przedstawiona jest postać świętego do połowy zwrócona w swoją lewą stronę, prawą dłoń trzyma na piersi. Ma na sobie szafirowo-zieloną suknię, brązowy płaszcz. Włosy i zarost św. Bartłomieja są siwe, karnacja złocisto-brązowa. Obraz jest w średnim stanie, występują drobne uszkodzenia płótna w górnej partii.
 12. **Portret ks. Wojciecha Mystkowskiego** – obraz o wymiarach 79 x 66 cm wykonany techniką olejną na płótnie w 1839 r. przez Józefata

Łukaszewicza, przechowywany w zakrystii. Portret malowany był za życia księdza. Ksiądz Mystkowski przedstawiony jest na żółto-brunatnym tle, ma różową twarz, złoty łańcuch i czerwoną stulę. Na odwrocie obrazu znajduje się tekst informujący o tym, że ksiądz Mystkowski urodził się 23.IV.1788 r. w Grzymałach par. Rosochańskiej, diecezji płockiej. Od października 1827 r. był proboszczem w Grębkowie, wybudował nowe obory, stodoły, stajnie, wikariat, obórki, studnię, plebanię, wymurował dwie piwnice, kościół, nową dzwonnice, cmentarze. Obraz jest w dobrym stanie, ma niewielkie starcia farby.

13. Obraz Matki Boskiej Różańcowej ze św. Dominikiem – obraz o wymiarach 68 x 48 cm wykonany techniką olejną na płótnie w stylu barokowo-ludowym. Jego autorem jest Konstanty Thies, na obrazie widnieje data 7.VIII.1868 r. Znajduje się na chórze, pierwotnie był zapewne umieszczony w feretrze. Matka Boska w czerwono-brązowej sukni i niebieskim płaszczu, w glorii i wieńcu chmur trzyma na ręku Dzieciątka, podając różaniec klęczącemu poniżej św. Dominikowi, ubranemu w biały habit i brązowy płaszcz. W tle widać pejzaż z kościołem.

14. Krucyfiks (pierwszy) – drewno polichromowane, wysokość 110 cm, powstał około połowy XVIII w., styl barokowy.

Rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego przedstawia Chrystusa już umarłego z głową silnie zwieszoną. Zarost twarzy jest bujny, na głowie znajduje się cierniowa korona. Perizonium jest białe, silnie sfałdowane, rozwiane, z węzłem na prawym boku. Prawe biodro Chrystusa jest odsłonięte, nogi są przybite razem. Rzeźba malowana w kolorze cielistym. Stan bardzo dobry, nowo pomalowana olejną farbą.

15. Świeczniki – sześć świeczników z mosiądzu o wymiarach 61 x 18 cm pochodzących z 1 ćwierćwiecza XIX w., utrzymanych w stylu

- klasycystycznym. Świecznik ma kształt kolumny. Stopa jest okrągła z motywem listków, cokół zwieńczony wieńcem laurowym, talerzyk oparty na głowicy z liści. Stan dobry.
16. **Pacyfikał** – bezstylowy, o wysokości 35 cm, pochodzi z XVIII w., przechowywany jest w zakrystii kościoła parafialnego. Pacyfikał jest srebrny z relikwiami. Podstawę ma owalną, nodus gruszkowaty. Stan dobry.
17. **Relikwiarz św. Doroty** – srebrny, o wymiarach 43 x 20 cm, pochodzi z XVIII w., przechowywany w zakrystii. Ma stopę owalną, nodus żółdziowy, ramiona krzyża zakończone trójlistnie. Stan dobry.
18. **Monstrancja** – srebro pozłacane, pochodzi z końca XVII w., ma wymiary 71 x 28 cm, jest przechowywana w zakrystii. Ma stopę czterodzielną z ornamentem dużych kwiatów, nodus w formie gruszki. Gloria podtrzymywana jest przez dwie figurki aniołów, klęczących na ramionach monstrancji, złożonych z motywów chrząstkowych. Słońce otoczone jest uskrzydłonymi główkami aniołków, w uwieńczeniu znajduje się korona. Stan dobry, tylko skrzydełko aniołka w słońcu jest ułamane.
19. **Trybularz** – z mosiądzu, wysokość 35 cm, pochodzi z 2 połowy XVIII w., przechowywany w zakrystii. Trybularz ma stopę okrągłą z motywem liści, w górnej części i zwieńczeniu są ornamenty. Stan dobry.
20. **Krucyfiks (drugi)** – krzyż procesyjny, drewno, wysokość około 80 cm, pochodzi z XVIII w. lub z 1 połowy XIX w., styl barokowy. Ciało Chrystusa przedstawione jest w silnym zwisie, nogi są przybite razem, perizonium przełożone przez sznur i zwisające z lewego boku. Stan dobry.
21. **Kociołek na wodę święconą** – wykonany w XVIII w., o średnicy 28 cm i wysokości 15 cm. Kociołek jest miedziany, pobielany

wewnątrz. Ma wywinięty brzeg, przynitowane uchwyty na kabłąk z kółkiem.

22. **Kociołek na wodę święconą** – pochodzi z XVIII w., o wymiarach 13x32. Kociołek jest miedziany, cynowany wewnątrz, rączkę ma ozdobnie wygiętą.

23. **Kapa** – tkanina rypsowa z 2 połowy XVIII w. o wymiarach 140 x 270 cm, przechowywana w zakrystii. Na kremowym tle widoczne są różowe i niebieskie kwiatki. Kaptur i preteksta są nowe. Klamry mosiężne pochodzą z XVIII w. Poszewka jest nowsza, batystowa. Stan średni.

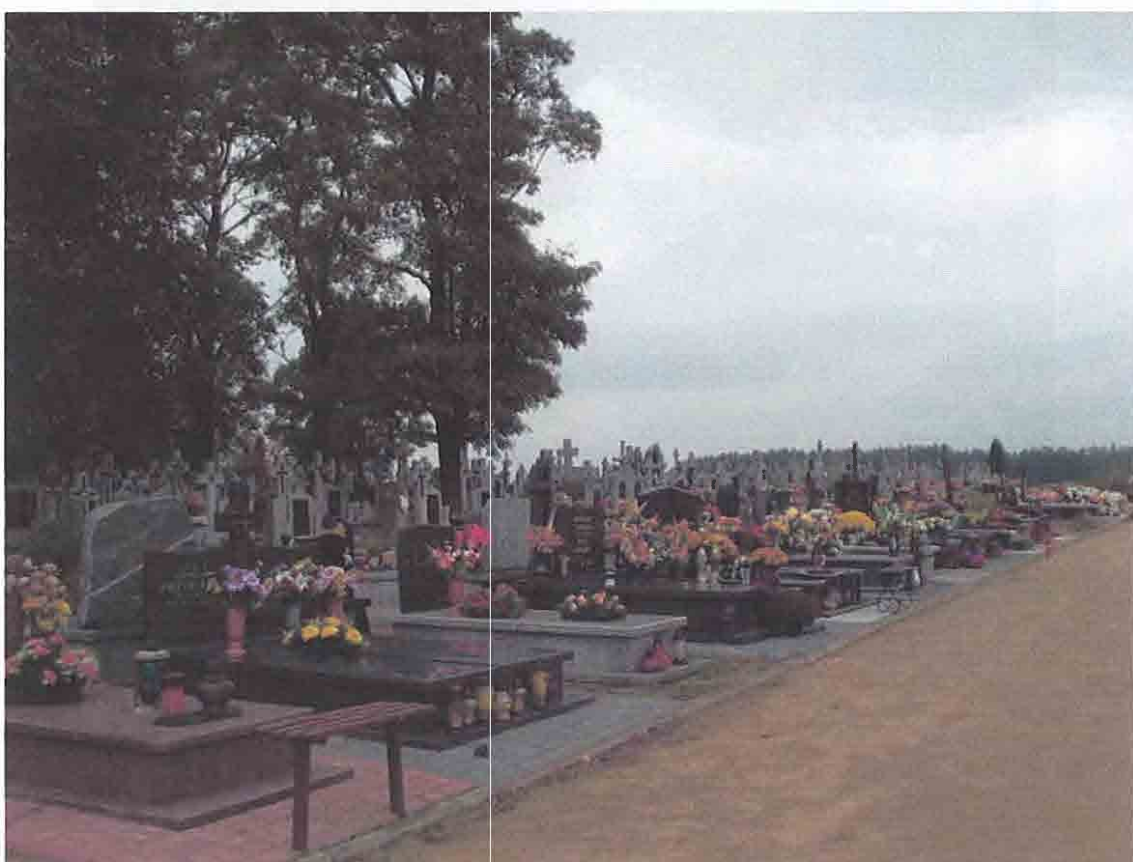
Dnia 6 V 1971 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie, Wydział Kultury i Wojewódzki Konserwator Zabytków podjęli decyzję w sprawie wpisania wyposażenia kościoła parafialnego w Grębkowie do rejestru zabytków.

Dnia 22 XI 1984 r. Urząd Wojewódzki, Wydział Kultury i Sztuki, Wojewódzki Konserwator Zabytków w Siedlcach zobowiązali proboszcza parafii Grębków do oznakowania kościoła przy głównym wejściu jako obiektu zabytkowego kl. III⁴⁰.

CMENTARZ

Protokół z wizytacji kanonicznej biskupa Henryka Przeździeckiego w 1919 r. zawiera informację, że w parafii Grębków istniały 3 cmentarze: najstarszy był oddalony 2 km od kościoła, stary znajduje się tuż za świątynią i jest ogrodzony murowanym parkanem, a w części drewnianymi sztachetami. W czasie II wojny światowej wycięto na nim dziko rosnące krzewy i naprawiono bramę. W 1967 r. była już przygotowana żelazna brama, która

⁴⁰Zabytki w parafii Grębków

Nowy cmentarz grzebalny w Grębkowie.

Grób żołnierzy poległych podczas II wojny światowej.

miała zamykać przejście z cmentarza przykościelnego na cmentarz grzebalny. Jej zamontowanie potwierdza wpis w protokole z wizytacji kanonicznej w 1972 roku. Obecnie na starym cmentarzu nie są prowadzone żadne prace porządkowe.

Nowy cmentarz położony jest w odległości 0,5 km od kościoła. W 1919 r. był ogrodzony parkanem z kamienia polnego, który przykrywały cementowe płyty. W 1925 r. proboszcz podzielił cmentarz na kwatery, obsadził go drzewkami akacjowymi, sosnowymi i brzoźowymi, dla dzieci zmarłych bez chrztu, samobójców i innowierców zostało wydzielone osobne miejsce. W czasie II wojny światowej wykonano remont parkanu, w 1944 r. Niemcy wycięli 10 akacji na cmentarzu. W 1953 r. udało się ułożyć 120 m bieżących bruku na drodze do cmentarza, dopiero kilkanaście lat później zwieziono ok. 360 m³ kamienia brukowego, by w 1965 r. pobudować drogę o szerokości 6 m i długości 400 m. Podczas wizytacji kanonicznej w 1972 r. bp Wacław Skomorucha wyznaczył proboszczowi mandat, by powiększyć cmentarz, zrobić alejki i doprowadzić do niego wodę. Udało się to wszystko wykonać ks. Kukawskiemu w 1975 roku. Przez następne kilkadziesiąt lat nie zostały podjęte żadne inwestycje na cmentarzu ⁴¹. Sytuacja zmieniła się w 1999 r. wraz z objęciem probostwa w Grębkowie przez ks. Proniewicza, który wystarał się u władz państwowych o zgodę na rozbudowę cmentarza grzebalnego. W 2000 r. była gotowa dokumentacja i zostały wykonane: główna aleja na cmentarzu i aleja dojazdowa, ogrodzenie oraz parking. Wydatki były pokrywane ze składek zadeklarowanych przez parafian. Na 2005 r. proboszcz wraz z Radą Duszpasterską zaplanował budowę kaplicy cmentarnej ⁴².

⁴¹Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków 1919 – 1959 i Księga wizytacji kanonicznych parafii Grębków od 1960 r.

⁴²Ogłoszenia parafialne

BENEFICJUM PARAFIALNE

W 1919 r. probostwo w Grębkowie miało 8 morgów ziemi, w tym 5 ornej, 2 morgi łąki i 1 morgę sadu. Ogrodzenie przy sadzie było w stanie dobrym, przy łące i ziemi ornej – złym. Drewniane budynki ekonomiczne nie wymagały napraw. Proboszcz mieszkał w drewnianym domu krytym blachą, który składał się z 7 izb i był jeszcze w dobrym stanie. Dom dla wikarego i służby kościelnej znajdował się naprzeciw kościoła, był drewniany, kryty dachówką. Składał się z trzech pokoiów dla wikarego, które zamieszkiwał organista, dwa pokoje dla organisty zajmował kościelny, a pokój dla kościelnego był przeznaczony dla stróża nocnego. W 1930 r. bp Henryk Przeździecki podczas wizytacji parafii ocenił stan plebanii jako dobry, zaś budynków gospodarczych i organistówki jako wystarczający. W 1936 r. plebania i budynki parafialne były świeżo po remoncie, a płoty i ogrodzenia znajdowały się w dobrym stanie. Przybył nowy budynek przeznaczony na Dom Katolicki pobudowany przez ks. Kaweckiego, który miał dużą salę ze sceną na zebrania i imprezy stowarzyszeń katolickich.

W 1942 r. zasadzono kilkadziesiąt nowych szczepów w sadzie, gdyż stare drzewka owocowe wymarły i zostały usunięte. W następnym roku wykonano gruntowny remont płotów i ogrodzeń, zamontowano dwie bramy i cztery furtki, położono pół dachu na plebanii i pomalowano go na kolor stalowy, a także wyremontowano podmurówki w budynkach gospodarczych i zasadzono w sadzie 156 drzew owocowych. Działania wojenne w 1944 r. spowodowały pewne szkody w majątku parafii: zostały wybite szyby w domu katolickim, zniszczona brama, a zdewastowane płoty wkrótce naprawiono. Dwie bramy w ogrodzeniu organistówki i domu katolickiego zabrało wojsko sowieckie, nowe pojawiły się na wiosnę 1946 roku. W 1945 r. proboszcz zbudował koło plebanii piwnicę i posadził 70 drzew owocowych w sadzie

beneficjalnym. Ziemia beneficjalna powiększyła się o legat mieszkańca Grębkowa i była dobrze utrzymywana.

W 1946 r. proboszcz przeprowadził gruntowny remont całej plebanii: zostały odnowione wszystkie pokoje, pralnia, łazienka, urządzono i przebudowano kuchnię, w każdym pokoju został wybudowany nowy piec. Ponadto ks. Kawecki zlecił pomalowanie wszystkich furtek i bram farbą olejną, gruntowne przebudowanie organistówki oraz pobudowanie chlewików i piwnic dla służby kościelnej. Dom katolicki został wyremontowany po dewastacji wojsk sowieckich, wstawiono w ogrodzenie bramy, a płoty i parkany częściowo naprawiono. Pozostawało jeszcze dokończenie remontu budynku ekonomicznego, przebudowanie stodoły dla organisty i oczyszczenie podwórza.

W 1949 r. pojawiła się konieczność pomalowania z zewnątrz plebanii, której dach już pokryto farbą olejną. W 1951 r. założono instalacje elektryczne w plebanii i budynkach plebańskich. Dwa lata później ogrodzono plebanię siatką, zamontowano żelazną bramę i furtkę oraz przebudowano stodołę dla organisty, przenosząc ją w dogodniejsze miejsce. Przy plebanii postawiono budynek gospodarczy z posadzką z cementu przeznaczony na parnik i pralnię, ponadto wymurowano piwnicę na ziemniaki i warzywa. W 1955 r. ogród został ogrodzony siatką parkanową o długości 200 metrów.

Kolejne poważne remonty odbyły się w 1962 r., kiedy to ogrodzono organistówkę siatką wpuszczoną w beton i w ogrodzeniu umieszczono bramę żelazną z furtką oraz założono nowe poszycie na oborę, stajnię i chlewy przy plebanii. W roku następnym dziekan w. Lechowicz ocenił stan budynków parafialnych jako dobry z wyjątkiem plebanii, dlatego wśród mandatów wizytatora pojawił się i taki, by proboszcz postarał się o plan budowy nowej murowanej plebanii i powoli gromadził na ten cel materiały.

W 1971 r. do plebanii i organistówki została doprowadzona woda. Stan starej plebanii bp Wacław Skomorucha w roku następnym ocenił jako